

Оригинални научни рад

УДК 911.3:32
Original scientific article**Дејан Шабић**
Мила Павловић**РЕГИОНАЛНА СВЕСТ И РЕГИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ**

Извод: У раду су са географског становишта дефинисани појмови регионална свест и регионални идентитет. Указано је на неке карактеристике регионалног приступа у анализи тих појмова које превазилазе директну и једноставну перцепцију геопростора и замењују је комплекснијим погледом на географску регију. Поред физичкогеографских и друштвеногеографских интегралних елемената сваке географске регије, њу чини и идентитет сваког појединца или групе која је настањује и која се сматра делом те географске целине.

Кључне речи: регионална географија, регионална свест, регионални идентитет, теорија, методологија.

Abstract: In this paper we analyze geographic aspect of regional consciousness and regional identity. Some aspects of regional approach in analyzing of terms transcend the direct and simple perception of geographic space and replace it with a constructed view of geographic region. Geographic region consists of physical-geographical and socio-geographical components, and also regional identity of everyone who feels that is a part of the geographical territory.

Key words: regional geography, regional consciousness, regional identity, theory, methodology.

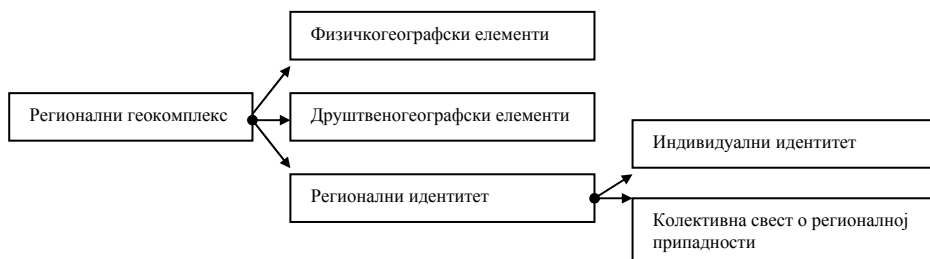
Геопростор и регионална припадност

Размишљајући о животном простору, људи су још у Старом веку настојали да сазнају докле се нека територија простире и где су јој границе (Васовић, 1997). Од тада, регионални приступ се развија на различитим нивоима опажања географског простора у циљу утврђивања односа и веза између објеката, појава и процеса (Павловић и др., 2006). Међутим, разноврсност и разноликост географских садржаја у простору у физичкогеографском и друштвеногеографском погледу, као и ниво економског развоја нису једини критеријуми регионалне диференцијације територије. На индивидуалност сваке географске регије, поред, наведених географских и

* Рад представља резултат истраживања на пројекту 146015, који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

економских фактора, утиче и став сваког појединца према регији, односно разумевање и прихватање околине као своје (у смислу локалне средине), улоге и статуса појединца у друштву и др. Другим речима, регионални идентитет или свест о припадност некој географској регији обезбеђује сваки појединац који живи на тој територији (индивидуални доживљај географског простора) и шира друштвена група (колективна свест о регионалној припадности). На тај начин, обједињавањем географских критеријума и социопсихолошких ставова становништва о свом регионалном идентитету, потврђује се индивидуалност географске регије у простору. Због свега тога, регионална географија, у комплексу свих објеката, појава и процеса, мора са посебном пажњом применити принцип који одговара посебном карактеру њених изучавања.

Термин регионални идентитет се често користи у културолошкој и социолошкој литератури, јер представља одредницу плураног идентитета. Његов садржај је везан за јединствен социокултурни систем вредности. На тај начин регионални идентитет је веома близак категоријама културног и националног идентитета. Опште је познато да је културни идентитет део одреднице заједништва, као што су раса, територија, традиција, језик, обичаји, религија, али и идеја (Шабић и др., 2006). Национални идентитет садржи одређена својства културног идентитета, али се он односи на осећање припадности и солидарности унутар етничке групе. Регионални идентитет се у геополитичком смислу често тумачи као „брана” сепаратизму, иредентизму, шовинизму, национализму и др. У балканским историјским и геополитичким условима, регионални идентитет се код неких етничких група јавља као реакција на европеизацију друштва, али није својствен само за наш простор. Тако нпр. у Белгији, Холандији или Шпанији се све више потенцирају културне разлике.

Слика 1. – Структура регионалног геокомплекса

Еволутивност и природа људског сазнања и разумевања географског простора

За разлику од чисто чулног сазнања, емпиријско сазнање настаје „на основу појмовног одређења шта представља одређена група чулних

утисака у простору” (Šešić, 1974). Само посматрањем, без неке детаљније анализе и проучавања, примећујемо да се свет око нас константно мења и еволуира. Наиме, са променама у географском простору сусрећемо се већ у детињству. Још као деца, на основу покушаја да нешто урадимо, учећи на својим грешкама, почињемо да будемо свесни свега што нас окружује: да ли је нешто близу или далеко, мало или велико, које је боје, чему служи неки предмет, шта све можемо да урадимо са њим и др. Упознавање непосредне околине у детињству представља откривање „новог” света. Временом искуства из дворишта или куће „мало по мало” се проширују ван локалне средине. Стицањем и проширивањем знања, дете сазнаје да је свет у коме одраста непредвидив и пун замки. Учећи нове покрете уз помоћ родитеља, дечја опажања постају све јаснија и уређенија. Искуства се стално проширују образовањем и усвајањем нових информација о окружењу (Clavel, 1998). Сазревањем, дете постаје свесно своје локалне средине, гради свој идентитет и статус у друштву. Он почиње да примећује промене – да ли је изграђена нова кућа, да ли је посечено неко дрво, да ли је процветало воће у башти и др.

Познати свет постаје све већи са годинама. Од вртића до основне школе, затим до средње школе, факултета, места запослења, сваки човек пролази кроз читаву хијерархију нивоа опажања света око себе, односно своје локалне средине. Након одређеног броја година мобилност се смањује, а људи живе своје животе у оквиру ограниченог геопростора. Остаје једино ум да памти пространство које човек тешко може поново посетити. Непосредно, човек не види еволуцију своје околине и једино примећује промене путем разговора са другим људима и информацијама из штампе, радија и са телевизије о отварању нових установа, споменика и др.

Људско сазнање није просто одражавање појавних чињеница нити просто испредање чистих мисли, него је то сложен процес који се одиграва у многобројним и разноврсним интеракцијама између човека и његовог окружења, тј. субјекта и објекта сазнања, „између перципирања, односно претстављања и мишљења, односно између практично-чулне и теоријско мисаоне човекове делатности” (Šešić, 1974). Објекте сазнања чине све природне, друштвене и психичке појаве са којима човек ступа у везу у циљу да открије њихова својства, квалитете, квантитете, њихове односе и везе, процесе, односно њихово устројство и њихово понашање (Šešić, 1974).

Према томе, осећај да познајеш место и људе се развија, изражено кроз изреку да се „осећаш као код куће”. Сваки језик има своје изразе за то: породични простор се назива *home* на енглеском говорном подручју, а *heimat* на немачком. Ова реч се односи на све што се добро познаје и где некога сви познају и препознају. У основи, познати свет укључује део где се живи и делове где се ради, купује или забавља. Док су локални елемен-

ти различити за свакога (соба, кућа и окућница), пословну зону деле сви који су запослени у њој. Због тога, територија коју географ прихвата као микрорегију потиче из његовог свакодневног искуства.

Људи који живе у истом територијалном оквиру деле искуства и сматрају да припадају истој средини. То значи да њих везују неки слогани као што су идентитет, регионални идентитет и др.

Простор где се човек осећа „као код куће” представља део његове околине и односи се на заједничко искуство које је немогуће представити на карти. Међутим, осећај локалне средине и регионалне припадности се мења са годинама и сменом генерација. Бројна индивидуална искуства о територијалним оквирима регија се спајају у различита становишта, а само она најјача и најаргументованија искуства представљају основу за њихову стандардизацију приликом дефинисања граница регионалних целина.

Регионалногеографска проучавања откривају да се географски простор не састоји од хаотичне агломерације структурних компонената, елемената и фактора, већ да се они групишу према одређеним законитостима и да граде комплексе различитих величина у којима су објекти, процеси и њихови фактори доведени у хармоничну целину.

Геопросторно искуство

Један географски простор различито ће доживети особе различитог пола, старости или степена занимања. Једно је заједничко, а то је назив насеља, регије, планине и његова категоризација. Да би се снашли у простору, људи су били принуђени да одређеним географским објектима дају назив. Именовање или давање назива је основни процес упознавања индивидуалних објеката у простору. Наиме, прво што научимо о некој географској средини јесте њен назив и на тај начин га прихватимо, а касније, упоредо са стицањем нових сазнања и искустава, почињемо да стварамо слику о њој. Назив нам служи као почетна тачка или основа у чулно-мисаоном одређивању неког места или територије у времену и простору. Дубљом анализом упознајемо физичкогеографске и друштвеногеографске одлике простора. Захваљујући називима могуће је извршити прецизну категоризацију и систематизацију свега што се налази у нашем окружењу (Clavel, 1998). Тако јасно можемо направити разлику између метрополе, града и села. Чак и онда када се нађемо у непознатој географској средини, аналогно својим претходним искуствима, можемо пронаћи центар насеља или претпоставити значење неког термина. Проблем се може јавити код термина који имају више значења (хомоними): нпр. Крас – регија у Словенији и тип рељефа, Зета – регија око Мораче; стара средњевековна држава и река, Тара – река и планина и др. Међутим, када би диференцираност је-

зичких израза била толика да сваки посебан географски појам има само свој један термин, онда би било, бар у основи, лакше тумачење смисла термина и израза уопште. То би било оствариво једино у случају када би између термина с једне стране, и појмова и предмета с друге, владао однос један-један.

Исто тако, није исто да ли смо о неком термину прочитали или га непосредно доживели. Већи значај има непосредно искуство, јер оно дуже остаје у нашем сећању и буди различите емоције. Непосредно искуство о неком насељу или некој територији ствара бескрајну типологију која је разноврснија и богатија у односу на површно посматрање. Тако посматрањем примећујемо само склад боја и облика, али ако се дуже задржавамо на неком простору створићемо извесну емоцију за то место или осећања и издвојити посебности те територије.

У развоју сваке особе географско окружење има битну улогу, пре свега због оријентације, упознавања различитих људи, осећаја сигурности и припадности и др. Свако људско биће има потребу припадности некој територији и друштвеној групи јер то је нешто што нас издваја од остатка света: „овде сам рођен и овде припадам”. Понашање по коме се разликују чланови групе потиче од онога што носимо у себи, личних искустава, али и спољашњих утицаја; примамо нечији акценат, прилагођавамо се неком понашању, мењамо мишљење према одређеном ставу и др.

Просторнофункционални односи и везе између географских објеката, појава и процеса које свака особа конструише у простору олакшано је, као што је написано, давањем назива битним карактеристикама. Међутим, геопростор не може бити познат, дељен и запамћен једино путем језика (Raagmaa, 2001). Прва брига сваког човека када открије terra incognita јесте да јој одреди локацију и јој да неко значење која нпр. може да одражава природу, језик, културу и др.

Регионалне димензије диференцијације територије и хијерархија идентитета

Географски простор је главни кохезиони фактор сваке друштвене групе, јер пружа јаку сентименталну обојеност идентитету заснованом на територији. Оно шта некога идентификује са територијом у којој живи јесте то да природа није неутрални систем, јер је свако од нас способан да присвоји лична искуства, да смести породичну традицију, обичаје и да препозна осећања на том географском простору. Поред кохезионих сила којима су поједини структурни елементи повезани разноврсним односима и везама на различитим местима и различитим интензитетом, сваки од њих располаже снагом или гравитационом привлачношћу различитог степена и интензитета у простору. Те динамичне силе изазивају

сталне „потресе” у географској регији, иницирајући различите процесе, чиме руководе њеним даљим развојем и обезбеђују јој еволутивност (Ршумовић, 1964).

Идентитети се спајају и употпуњавају један другог, они засновани на припадности местима рођења се уграђују у веће територијалне јединице, које варирају у складу са околностима. Исто тако, ни једна друштвена група на некој територији/регији није у целини хомогена. Наиме, постоје разлике у полу, старости, пореклу сваког појединца, социјалном статусу, занимању, знању које поседује, интересовањима, и др, али су друштвене групе те које одређују припадност некој регији (колективни регионални идентитет). Уколико неко или нешто угрожава сигурност територије, тада долази до груписања по различитим основама да би група одбранила свој општи интерес (Шабић и др., 2006). Међутим, када криза прође, супротности се опет враћају „на старо” око других полова неслагања.

Географске регије су динамичне категорије. Промене у њиховој физиономији и територијалној структури најбрже уносе друштвеногеографски елементи и фактори, али и социопсихолошки, који се односе на искуство сваког појединца који живи у регији (индивидуални регионални идентитет), и на колективну везу становништва са регионалном целином (колективни регионални идентитет). Границе регија такође нису статичне категорије. Наиме, садржај структурних елемената у регији, као и појединачна и колективна искуства о регији доприносе променама у динамици њене величине, а самим тим долази и до промена граница. Узроци су различити: ширење нодалних регија, срастање градова, промене у односу становништва према регионалном идентитету и др. Пример за то јесте мултинационална Рашка регија коју тако назива српски део становништва, док исти простор Бошњаци називају Санцак (Павловић и др., 2005).

Свака регионална диференцијација територије, без обзира на принцип географске регионализације, има своју одређену законитост. Мање територијалне јединице – микрорегије се уграђују у веће територијалне јединице – мезорегије. Више мезорегија, опет, граде макрорегије – највеће регионалне целине. Подела регија на субрегије доводи до бољег разумевања територијалне структуре са аспекта регионалне географије. Сходно томе, регија у којој смо рођени представља само мању географску целину свега што нас окружује (Grofman и др., 1994). Тек њеним именовањем постајемо свесни њене различитости, односно индивидуалности у односу на остале територијалне јединице, иако су те разлике често минималне. Разлике се јављају у широкој лепези облика и форми, као што су нпр. тип рељефа, лингвистички дијалекат, начин живота, обичаји, традиционална ношња, регионална кухиња, култура становања и др.

Из свега наведеног се може констатовати да се регионалне целине могу дефинисати на много начина. Регије подстичу заједничку свест јер представљају јединство у људским животима, рађају реакције, мотивишу стратегије и, понекад, служе као основа за заједничке активности. Криза у осећају припадности некој нацији чини да је регионални идентитет опет у фокусу интересовања.

Литература

- Васовић, М. (1997). *Регија и регионализација у географији. Географска структура и регионализација Србије*. Београд: Географски институт „Јован Цвијић”, САНУ.
- Grofman, P. and Likens, G. (1994). *Integrated Regional Models, interaction between humans and their environment*. London: Chapman and Hall, 65-155.
- Павловић, М. и Шабић, Д. (2006). Регионални приступ и типови регионалне диференцијације територије. *Зборник радова Географског факултета*, 54, 205-218.
- Павловић, М. и Шабић, Д. (2005). Правци регионалног развоја општине Сјеница. *Гласник Српског географског друштва*, 85 (1), 35-45.
- Raagmaa, G. (2001). Regional identity and social capital in regional economic development and planning. [<http://www.ersa.org/ersaconfs/ersa01/papers/full/194.pdf>]
- Ршумовић, Р. (1964). Предмет проучавања регионалне географије. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић”, САНУ*, 19, 1-27.
- Clavel, P. (1998). *An Introduction to Regional Geography*. Oxford: Blackwell Publisher.
- Шабић, Д. и Павловић, М. (2006). Европска унија – хронолошки оквир идеје заједништва као доминантне вредности европских народа. *Гласник Српског географског друштва*, 86 (2), 89-96.
- Šešić, B. (1974). *Osnovi metodologije društvenih nauka*. Beograd: Naučna knjiga.

Dejan Šabić
Mila Pavlović

REGIONAL CONSCIOUSNESS AND THE REGIONAL IDENTITY

Summary

Region is a geographic term that is used in various ways among the different branches of geography. In general, region medium-scale area of land or water, smaller than the whole areas of interest (which could be, for example, the world, a nation, a river basin, mountain range, and so on), and larger than a specific site or location. A region can be

seen as a collection of smaller units or as one part of a larger whole. Regional identity is an term to describe an individual's comprehension of him or herself as a discrete, separate entity. This term, though generic, can be further specified by the disciplines of psychology and sociology, including the two forms of social psychology. In sociology and political science, the notion of social identity is defined as the way that individuals label themselves as members of particular groups (e.g., nation, social class, subculture, ethnicity, gender, etc.). It is in this sense that sociologists and historians speak of the national identity of a particular country, and feminist and queer theorists speak of gender identity. Identity has played a functional role in social movements. By emphasizing a group identity, social movements have sought to strengthen politically oppressed groups both by improving members' sense of confidence and by familiarizing the external society with the existing social group. However, national or ethnic identity is sometimes also tied to demagoguery, leading to ethnic or religious conflicts. We analyze geographic aspect of regional consciousness and regional identity. Some aspects of regional approach in analyzing of terms transcend the direct and simple perception of geographic space and replace it with a constructed view of geographic region. Geographic region consists of physical-geographical and socio-geographical components, and also regional identity of everyone who feels that is an integral part of the geographical territory and society.